

A. Y. Gilevskaya
Sevastopol Branch of Lomonosov Moscow State University
e-mail: gilevskaya.kistochka@gmail.com

The Role of Images Significant for the Chuvash Culture in the Poetry of Gennady Aigi

Key words: native language, symbol, national culture, mythology, bilingualism.

In the article, on the material of the poetry of the Chuvash poet Gennady Aigi, the symbolism, which is important for understanding the material and spiritual culture of the Chuvash people, is analyzed. These are primarily images of trees, forests, animals, light, roads.

УДК 811.161.3.09(092)-1:[39:008](=161.3)

А. С. Дзядова
Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П. М. Машэрава
e-mail: honey.dedova@bk.ru

Этнакультурная спецыфіка канцэпту “мова” ў паэзіі Рыгора Барадуліна і Генадзя Бураўкіна

Ключавыя словы: канцэпт, нацыянальна-культурны, родная мова, семантыка, этнакультурны.

Артыкул прысвечаны выяўленню этнакультурнай спецыфікі сродкаў рэпрэзэнтацыі канцэпту “мова” ў паэзіі Р. Барадуліна і Г. Бураўкіна. Аб’ектам даследавання выступаюць лексічныя адзінкі і сінтаксічныя канструкцыі, у якіх выяўляюцца асаблівасці духоўнай культуры, нацыянальнай свядомасці і этнапсіхічныя адметнасці беларусаў як самастойнай нацыі.

Дай, мова беларуская, руку,
Перавядзі цераз раку нябыту
Р. Барадулін

Народ і мова існуюць у непарыўным адзінстве. Ёсць меркаванне, што сярод чатырох складнікаў нацыянальнай свядомасці – этнічнай, культурнай, моўнай і рэлігійнай – дамінантнай з’яўляецца моўная. На працягу стагоддзяў народы могуць змяняць сваё месца жыхарства, норавы, звычаі, рэлігію – усё, акрамя мовы. Мова – гэта не толькі сродак, з дапамогай якога людзі наладжваюць сувязі, абменьваюцца інфармацыяй. Мова – гэта своеасаблівае люстэрка жыцця і працы народа, яго гістарычнага і культурнага развіцця, этнічнага самаўсведамлення. У мове рэпрэзэнтаваны сацыяльны вопыт народа, асаблівасці яго мыслення і псіхікі, маральна-этычныя і эстэтычныя нормы. Як заўважаў вядомы рускі лінгвіст XIX ст. І. І. Сразнеўскі, “народ выражае сябе найпаўней і найдакладней у мове сваёй. Народ і мова адно без другога прадстаўлены быць не могуць” (на рускай мове) [11, 1]. Менавіта таму назва народа і назва яго мовы супадаюць.

Родная мова выступае сродкам, з дапамогай якога мы далучаемся да сваіх продкаў і нашчадкаў. Яна дазваляе нам арганічна ўвайсці ў шэраг пакаленняў, што жылі да нас і прыйдуць пасля. Гэта неацэнны духоўны скарб народа, яго жыватворная сіла, яго душа. Родная мова выступае асноўнай праяваю нацыянальнага жыцця, моцным інструментам уздзеяння на свядомасць чалавека, з’яўляючыся адным са сродкаў фарміравання яго асобы і паўнаважнага выхавання.

Р. Барадулін і Г. Бураўкін – знакамiтыя беларускія паэты, нашы землякі-сучаснікі, у творчасці якіх дастаткова поўна выявіўся клопат і хваляванне за лёс роднай беларускай мовы. Так, у паэзіі Р. Барадуліна аднымі з ключавых сродкаў-рэпрэзэнтантаў канцэпту “мова” выступаюць словазлучэнні *беларускае слова і беларуская мова, родная мова і роднае слова, песня родная*. Аўтар зазначае: *беларускае слова ад ласкі* [2, 80]; *беларускае слова ад Бога* [2, 80]; *будзь для ўдзячных паходняю, беларуская мова!* [2, 190]; *без роднай мовы людзі ў родным краі, як тыя кватаранты-немтуры...* [4, 315]; *я ў роднае лова вярнуўся, без яго – сірата сіратаю* [3, 3, 27]; *песня родная і слова былі раднейшыя штогод* [1, 61] і інш.

У паэтычнай творчасці Р. Барадуліна дастаткова частую кантэкстную рэалізацыю атрымалі такія выразы, як *маміна (матчына) мова, матчына песня*. Напрыклад: *маміна слова мяне пераксціла* [4, 274]; *ты ад маці, ты матчына, беларуская мова. Зорамі растлумачана сэрцу кожнае слова* [2, 190] і інш. Так, менавіта ад маці да творцы перайшоў яе пеенны дар, менавіта ад яе ў паэтаву спадчыну перайшоў моўны скарб. Свой жыццёвы вопыт, багаты прыродны дар і незвычайную чуласць да слова маці Акуліна Андрэеўна (між іншым, малапісьменная жанчына) перадала ў спадчыну сыну. Ад маці паэту перадалося ў спадчыну тонкае адчуванне слова, яго ўнутранай структуры і ўсіх сэнсавых адценняў, уменне адчуваць яго прыгажосць і хараство, адкрываць таямніцы, па-свойму ўзнаўляць даўняе, забытае і вяртаць да жыцця многае з таго, што адышло ўжо ў пасіўны слоўнікавы запас, у тым ліку і такія словы, як *неруш* ‘што-небудзь некранутае (нявораная зямля, дзікі лес і інш.)’, *нашча* ‘зранку не еўшы нічога’, *рум* ‘месца на беразе ракі, дзе спілаваныя дрэвы сарціраваліся ў залежнасці ад якасці ці памеру для сплаву’, *ксты* ‘складзеныя цэўным чынам пальцы для таго, каб перахрысціцца’ і інш. Адносна лексемы *нагбом* І. Шклярэўскі тлумачыў: “Нагбом” – гэта калі бярэш у рукі заледзянелае ядро і п’еш з яго, здзьмуваючы звонкія льдзінкі і леташняе лісце. Нагбом – метафара ўсёй барадулінскай паэзіі з яе свежасцю і першароднасцю фарбаў” [10, 97]. Выкарыстанне прыведзеных вышэй уласнабеларускіх безэквівалентных лексічных адзінак сімвалізуе сувязь моватворчасці аўтара з глыбіннымі вытокамі народнага духу. Нерушам для Р. Барадуліна, як сапраўднага Творцы, сапраўднага Сына сваёй зямлі, які беражліва і трапятліва адносіўся да роднага слова як да святыні, з’яўляецца мова: *Неруш ранішні – роднае слова... Неруш свой панясу я аберуч, як слязіну з матуліных воч... Неруш ранішні – матчына слова, мне, як бору, цябе засланяць!* [3, 1, 101].

Цікавая этнакультурная інфармацыя заключана такама ў структуры разнастайных моўна-выяўленчых сродкаў, у тым ліку метафар, эпітэтаў, параўнанняў, праз якія ў мове паэтычных твораў Р. Барадуліна вербалізуецца канцэпт “мова”: *на плячах світае хустка-ахінанка. Ты ў вякоў святая, мова-крывічанка* [2, 95]; *Беларусь, цябе прынізіў лёс, памяць даў, што забывае часам мову – суразмоўніцу нябёс* [3, 2, 96]; *ад івых гадоў, ад дзядоў для мяне ашчаджона спадчына: ... галубіная мова матчына* [5, 161]; *і будзе мне сэрца грэць кожным ашчадным словам, бо, як жыта, спрадвечная беларуская мова* [1, 61] і інш.

Ааблівыя, надзвычай пяшчотныя адносіны да беларускага слова, да роднай беларускай мовы былі таксама яшчэ ў аднаго паэта з Віцебшчыны – Г. Бураўкіна. Неаднаразова звяртаючы ўвагу на месца і ролю роднай мовы ў жыцці беларусаў, паэт невыпадкова ўводзіць у моўную тканіну сваіх твораў такія прэцэдэнтныя для беларускай культуры імёны сапраўдных майстроў слова, як Янка Купала, Якуб Колас, Максім Багдановіч: *Слова наша роднае, хатала на стагоддзі доўгія цябе. Багдановіч, Колас і Купала прыпадалі да цябе ў журбе...* [8, 29]. Гэта вядомыя прадстаўнікі беларускай літаратуры, якія з’яўляюцца яе гонарам і славай, зрабілі вялікі ўнёсак у развіццё і па-

шырэнне роднай мовы: *так карцела – сляза закіпала – каб да сэрца хаця б здалёк прыплывалі жалейка Купалы, Багдановічаў васілёк...* [8, 68].

Добра разумеючы, што захаванне мовы з'яўляецца неабходнай умовай інавання нацыі, заклапочаны лёсам роднай мовы, аўтар заклікае сваіх сучаснікаў паниць і берагчы слова беларускае, каб яно не адышло ў нябыт: *і здаецца, не словы – народы адыходзяць моўчкі ў нябыт... людзі! Людзі! ну што ж вы, людзі, не ратуеце, родных, іх* [7, 43]. Між тым, паэт лічыць, што сёння толькі ў вёсцы яшчэ можна знайсці сапраўднаму чыстую і багатую беларускую мову: *толькі недзе ў далёкай вёсцы з плёску рэк і шуму лясоў [ловы] узляцяць, як забытыя вёсны, салаўямі на сто галасоў* [7, 43].

Словам пранікнёным, узнёслым, словам пяшчотным і гнеўным сцвердзіў паэт сваю любоў да Радзімы. Вернасць роднай мове ён пранёс праз усё жыццё, імкнучыся зрабіць ўсё для таго, каб наша слова гучала свабодна і шырока: *і сэнс не ў тым, куды сягну, кім стану я ў наш век сталёвы, а ў тым, каб цвёрдую цану ніколі не згубіла слова* [6, 39]. Аўтар лічыў, што ўніверсітэты і акадэміі могуць навучыць чалавека роднай мове, але калі ты не ўспрыняў яе з першакрыніцы – ад маці, дык ніколі не зможаш сапраўднаму адчуць смак слова, дзе кожны гук у ім выпеставаны ў матуліных вуснах. Мова родная таму і завецца матчынай: *матчына нявыцвілае слова, даўжнікі мы вечныя твае...* [8, 29].

Беларукая мова, як і сама Беларусь, спазнала шмат пакут на шляху свайго фарміравання і развіцця: у часы Рэчы Паспалітай, а пасля Расійскай імперыі ўлады не прызнавалі яе, забаранялі і не лічылі самастойнай, але яна ўсё ж гучала пад стрэхамі сялянскіх хат, пашыралася ў народзе і ўдасканалывалася: *не была ты ніколі пры знаці, не стаяла ў чарзе да стала, не прасіла слёзна “прызнайце” – проста з людям тутэйшым жыла* [8, 8]. Мова ва ўсе вякі была неад'емнай часткай традыцыйнай культуры беларускага народа: *лёс ягоны цярпліва дзяліла, не падсмейвалася з-за вугла, галасіла на ранніх магілах, гулкі рэй на вяселлях вяла* [8, 8].

Нягледзячы на ўе выпрабаванні і перашкоды, якія сустрэліся на яе шляху, беларуская мова з'яўляецца сёння адной з самых дасканалых і высокаразвітых моў свету: *засталася спагаднай і годнай, разбудзіла маўклівы абшар, некрыклівая споведзь народа, васільковага краю душа* [8, 8]. Як сведчыць прыведзены ілюстрацыйны матэрыял, мова для Г. Бураўкіна – гэта душа народа, яго споведзь. Эпітэт *некрыклівая* ў спалучэнні з назоўнікам *мова* ўжыты невыпадкова. Гэтым аўтар падкрэслівае, што спрадвечная мова беларусаў надзвычай мілагучная, някідка, спакойная. Адчуваецца, што ён вельмі любіць родную мову, якая нават для яго застаецца яшчэ не да канца вывучанай, зведанай і спазнанай: *мова продкаў нашых і нашчадкаў – шэпт дубровы і пчаліны звон – нам цябе ласкава і ашчадна спазнаваць ажно да скону дзён...* [8, 29]. А потым зазначае: *па чужых краях не пабірацца, не аддаць цябе на забыццё, наша невычэрпнае багацце, наша немяротнае жыццё* [8, 29]. Паэт заклікае нас не даць забыць сваю родную мову, імкнуцца спасцігаць яе багацце і прыгажосць. Словазлучэнні *невычэрпнае багацце, немяротнае жыццё*, праз якія семантызуецца беларуская мова – асноўны духоўны скарб народа і яго найважнейшая этнічная адзнака – нясуць асноўную сэнсавую нагрузку ў разуменні аўтарскай пазіцыі адносна таго, чаму беларусы не маюць права забыць свае роднае слова ці адрачыся ад яго.

Зварот да беларускага народа гучыць і ў наступных радках: *і ў душы высыявае не просьба, а крык: Беларусь, свае таленты беражы, калі хочаш свабодна быць!... Беларусь, свае таленты беражы, калі хочаш славу таю быць, ...калі хочаш магутнаю быць* [7, 296]. Лекічная адзінка *Беларусь* семантызуе ўвесь беларускі народ. Такім чынам аўтар заклікае берагчы сваё, народнае, традыцыйнае, у тым ліку і мову, а не гнацца за чужымі песнямі: *ты аглухла сягоння ад песень чужых, а свае ўсе паспела забыць* [7, 297]. Як сапраўдны паэт-грамадзянін, Г. Бураўкін усё болей не задаволены

сучаснымі прадстаўнікамі беларускага грамадства: *ну што, Беларусь, у цябе за сыны? – ...як толькі праб’еца хоць трохі ў чыны, забыць цябе лічаць сваім абавязкам* [7, 321]. Назоўнік *ыны* семантызуе маладое пакаленне беларусаў, якія ў апошні час забываюць сваю мову: *і матчыну мову гатовы лічыць і “беднай”, і “хамскай”, і проста “мужычай” ; не хочуць мець парадак новы. Наадварот, гатовы жыць без роднай мовы. Такі народ* [9, 16]. Майстар слова глыбока перакананы ў наступным : *што не ведае матчынай мовы, той не любіць матулі сваёй* [9, 62]. Паэт не разумее, чаму ённы ўсё больш і больш беларусаў становяцца абьякавымі да роднай мовы, да спрадвечных нацыянальных духоўных каштоўнасцей: *адно толькі сэрца сціскае: чаму, чаму іх так многа ў цябе, Мая Маці?* [7, 322]. З адчаем і распаччу аўтар мусіць нагадаць сучаснікам, а разам з тым і нашчадкам, што страта мовы непазбежна вядзе да страты народа як самастойнага этнасу з этнічнай карты свету: *і правілы прыдумалі не мы, што там, дзе не шануюць роднай мовы, мялеюць рэкі, нішчацца дубровы...народ там мёртвы, а той край – нямы* [9, 17].

Такім чынам, аналіз тэктаў-рэпрэзэнтантаў канцэпту “мова” ў паэзіі Р. Барадуліна і Г. Бураўкіна дапамагае больш поўна асэнсаваць духоўны свет лірычнага героя і спасцігнуць этнакультурную адметнасць вершаў названых аўтараў, а ў цэлым, глыбей зразумець нацыянальны генетычны код беларусаў, выявіць спецыфіку іх моўнай карціны свету.

Літаратура

1. Барадулін, Р. І. Белая яблыня грому: выбр. старонкі лірыкі, 1954 – 1978 / Р. І. Барадулін. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1979. – 174 с.
2. Барадулін, Р. Евангелле ад Мамы: Кніга паэзіі / Р. Барадулін. – Мінск : Маст. літ., 1995. – 462 с.
3. Барадулін, Р. Збор твораў: У 4 т. / Р. Барадулін; Прадм. Сёмуха В. С. – Мінск : Маст. літ., 1996. – 2002. – Т. I – III.
4. Барадулін, Р. Ксты / Р. Барадулін. – 2-е дапоўн. выд. – Мінск : Рым.-катал. парафія св. Сымона і св. Алены, 2006. – 528 с.
5. Барадулін, Р. Руны Перуновы: Выбр. тв. / Р. Барадулін; уклад. А. Камоцкі, У. Сіўчыкаў; прадам. У. Някляева. – Мінск : Радзёла-плюс, 2006. – 496 с.
6. Бураўкін, Г. Вершы пяці кніг / Г. Бураўкін – Мінск : Мастацкая літаратура, 1976. – 270 с.
7. Бураўкін, Г. Выбранае / Г. Бураўкін. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1998. – 382 с.
8. Бураўкін, Г. Гняздо для птушкі радасці / Г. Бураўкін. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1986. – 77 с.
9. Бураўкін, Г. Узмах крыла / Г. Бураўкін. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1995. – 111 с.
10. Гарэлік, Л. М. Зямля бацькоў дала мне права: Станаўленне творчай індывідуальнасці Рыгора Барадуліна / Л. М. Гарэлік. – Мінск : Навука і тэхніка, 1983. – 128 с.
11. Срезневский, И. И. Мысли об истории русского языка и других славянских наречий / [соч.] И. И. Срезневского / И. И. Срезневский – СПб.: тип. В. С. Балашева, 1887. – [2], VI, 164 с.

E. S. Dedova

Vitebsk State University named after P. M. Masherov

e-mail: honey.dedova@bk.ru

Ethnocultural specifics of the concept «language» in the poetry of Rygor Baradulin and Genadz Buraukin

Key words: concept, national and cultural, mother language, semantics, ethnic and cultural.

The article is devoted to revealing ethnic and cultural specificity of representative means of the concept “language” in poetry by R. Baradulin and G. Buravkin. The objects of research are the lexical units and syntactic constructions, in which features of spiritual culture, national consciousness and ethnopsychological peculiarities of Belarusian people as an independent nation are revealed.